

« zurück blättern vor »

TRYB subst. n., ab 1427. **1)** ‘Weg, Pfad’ – ‘dróżka, ścieżka’: 1427 MonJur V 75, STP *Diuisionem bonorum hereditariorum... in hunc modum recognouerunt, quia hereditatem Obori... inter se diuiserunt sic, quod... ab ultimo secte, dicto czosy, per campum eundo quanto direccius in partem vlg. tribem usque ad mericam uel rubetum.* o [LBel.] 1430 MonJur V 109, STP *Predictam hereditatem... terminare graniciebus al. ograniczicz, incipiendo a signaculo Moschky dicto et flumine dicto Ieszyora tribem usque ad granicies Pracze.* – STP, SPXVI, CN. **2)** sgl. ‘vereinbarte Ordnung; Vorgehensweise; System, Prozedur’ – ‘ustalony porządek; metoda postępowania; system, procedura’: 1542 ZapWar nr 2504, SPXVI *hydąc [lege: idąc] [...] prosthem tribem.* o 1583 KochJez A4, SPXVI *Prowadźcieś do końca rzeczy tryby fwémi.* o 1597 PaxLiz B2, SPXVI *po ich [rodziców] śmierci infzym trybem żyjąc.* o 1646 Star.Dw. 19, L *Lubo iedne mnieysze, a drugie ieszcze więkŝe miaŝta są w Turczech, niżeli Stambuł, ale tryb uszędzie jeden.* o (1652–1661) 1959 Ł.Opal.Wyb. 316 *Rady, w poselskiej izbie zasię mają / Tryb ieszcze gorszy.* o 1769–1777 Zab. 5 389, L *Częŝto pospółstwa trybem myślą pany.* o vor 1792 Kit.Opis 305-306 *Dniem przed ruszeniem chorągwi poprzedzał jeden towarzysz... dla obmyślenia kwater i przysposobienia wczesnego furazów i prowiantów, co się wojskowym trybem nazywało szachownicą.* o (†1866) 1952 Rzew.H. Gorę 90, DOR *Zamek, staroŝwieckim trybem murowany, wieki przetrwał w całości.* o (1934) 1950 Boy Balz. 10, DOR *Prowadzili tryb życia zamożnych mieszczan.* o (1938) 1949 Mlyn.Dem. 18, DOR *W trybie przyspieszonym zorganizowano rozprawę sądową.* – SPXVI, CN, TR, L, SWIL, Sw, DOR. **3)** ‘wahrscheinlich Strömung’ – ‘prawdop. nurt’: [hapax] 1583 KochJez B3, SPXVI *zdroie / Z których dwie wielkié rzéce biorą tryby swoie.* – nur SPXVI. **4)** ‘eine bestimmte Art der Aufstellung, Organisation und Bewaffung des Heeres in Polen im 17.-18. Jh., Aushebung von Truppen’ – ‘rodzaj zaciągu, organizacji i uzbrojenia wojska w Polsce w XVII-XVIII w., autorament’: (1625–1626) 1952 Ossol.Pam. 54 *nieprzyjaciel, którego [...] podjazdu pewnego przyszedł nocy spodziewać się podług trybu wojennego trzeba było.* o (1652–1661) 1959 Ł.Opal.Wyb. 319 *Ledwie: gib feyer, a werdo rozumie, Już że niemiecki tryb, powiada, umie.* o (1661) 1960 Merk.Pol. 387 *Potym rotmistrz pieszy jmcí pana wojewody krakowskiego konno, piechoty za nim 200 w barwie czerwonej trybem polskim szło szeregami z muzyką.* – TR, L, Sw (m. u.). **5)** ‘Geschlecht, Stamm’ – ‘ród’: [hapax] (†ca. 1660) 1681 Misc 124/32, SZLEŚTW *Rachwał... zaczął tryb i dzielnicę onę / Z Gotuchowá Lefczyńskich.* **6)** ‘Entfernen von Verunreinigungen, z. B. von geschmolzenem Blei’ – ‘oddzielanie zanieczyszczeń np. od roztopionego

ołowiu’: [hapax] (1675) 1679 Haur Ek. 132, L *Gleyta przy trybie srebra odchodzi*. – TR (Bergw.), L (górn.), SWIL (górn.), SW (górn.). **7**) ‘Zahnrad’ – ‘koło zębate’: 1690 Solsk.Arch. 1, L *Tryby u zegarmiŝtrzów toż znaczą, co u młynarzów cewy*. o 1781–1783 Jak.Art. 3 320, L *Tryb, koło zębate, zaczepiające o szczeble cewy i onę obracające*. o (1860) 1867 Zachar. Kres. 20, DOR *Co to za zegar? (...) to arcydzieło. Siedemnaście kótek i trzy tryby*. o 1950 Kowalew.M.Kamp. 105, DOR *Fabryka szumiała, obracały się tryby i koła pasowe*. – TR, L (mechan.), SWIL (mech.), SW (mech.), DOR (techn.). **8**) ‘grammatische Kategorie, die anhand von Verbformen das Verhältnis des Sprechers zum Inhalt des Satzes ausdrückt, Modus’ – ‘kategoria gramatyczna służąca do wyrażania za pomocą form czasownika stosunku mówiącego do treści zdania’: (1778) 1780 Kpcz.Gr. 2 p.204, L *Tryb bezokoliczny Infinitiuus, oznaymuiący indicatiuus, łączący coniuunctiuus, rozkazuiący imperatiuus modus*. o 1818–1822 Śniad.Listy 23, DOR *Języki te [grecki i słowiański] co do swych gramatycznych prawideł są najzawilsze, mają więcej trybów, przypadków, rodzajów i liczb*. o 1952 Dor. Gram. I 241, DOR *Jeżeli mówiący żąda wykonania czynności i formuluje odpowiedni rozkaz, to czyni to w trybie rozkazującym: nie desperuj, lecz reperuj!* – L (grammat.), SWIL (gram.), SW (gram.), DOR (jęz.). **9**) ‘eine logische Denkfigur’ – ‘figura logiczna’: 1784 Cyank. 29, L *Trybami nazywam te wyobrażenia złożone, które tylko mamy za przymioty iŝtności, n.p. tróykąt, wdzięczność, zabójstwo*. o [LBel.] †1912 Str., SW *Kombinacje przestaneek w figurach sądów, doprowadzające do logicznych wyników, nazywają s[ie] trybami sylogizmu*. – L (Logic.), SW (fil.). **10**) ‘Menge an Blei, die zum Schmelzen von Silber nötig ist’ – ‘ilość ołowiu potrzebna do wytopu srebra’: [hapax] 1841 Łab., SW – nur SW (gór. stp.). **11**) ‘Dur- oder Mollvariante einer Tonleiter oder eines Akkordes’ – ‘durowa lub molowa odmiana każdej tonacji, skali, gamy lub każdego akordu’: SW (muz.), DOR. ◇ **Etym: 1**) mhd. *trib, trip* subst. m., ‘Trift, Weide’, LEX, nur für Inh. 1. **2**) mhd. *trīb, trīp* subst. m., ‘Antrieb, Impuls’, LEX, nur für Inh. 1. **3**) nhd. *Trieb* subst. m., ‘Weg, auf dem das Vieh getrieben wird; Wasserströmung’, GRI, nur für Inh. 1, 3, 7. ◇ **Der: trybowy** adj., 1690 Solsk. Arch. 82, L, zuerst geb. TR, nur für Inh. 2, 6, 7, 8; *trybik* subst. m., (1932–1934) 1950 Dąbr.M.Noce II 94, DOR, zuerst geb. TR, nur für Inh. 6, 7; *trybek* subst. m., (1888) 1899 Jun.Bracia 54, DOR, zuerst geb. SW, nur für Inh. 7; *wytrybować* v. imp., ‘mit einem Zahnrad anspannen’, [hapax] (1948) 1951 Kow.W.Dal. 162, DOR, zuerst geb. DOR, nur für Inh. 7. ❖ Inhalt 2 ist vielleicht eine metaphorische Verwendung von Inhalt 1, Inhalt 4 eine Verengung von Inhalt 2 (vgl. dazu den Beleg von Kit. Opis vor 1792 unter Inhalt 2); Inhalt 8 ist eine Lehnübersetzung von lat. *modus*; die Herkunft von Inhalt 5 ist nicht klar, vielleicht handelt es sich dabei

ebenfalls um eine metaphorische Verwendung von Inhalt 1. SZLESIŃSKI TW betont, daß diese Bedeutung in den Wörterbüchern fehlt. Inhalt 6 und 10 sind wohl Nominalisierungen von ↑*trybować*.

« zurück blättern vor »